

ОЦІНКА ВПЛИВУ ПРОГРАМ
СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ
НА СИТУАЦІЮ З БІДНІСТЮ
В УКРАЇНІ

A ratio of social benefits and minimal subsistence level for some categories of population is analyzed in the publication; the poverty rate of the population before and after using of the resources of social programs is defined; the directions of the system of social assistance reforming are proposed.

Процес переходу економіки України на ринкові засади господарювання супроводжувався затяжною кризою в усіх сферах суспільного життя: політичній, економічній, соціальній. Не всі верстви населення виявились спроможними самостійно адаптуватися до нових умов, забезпечити себе та свою сім'ю необхідними засобами для існування, саме це спричинило поширення бідності в українському суспільстві. Механізми соціального захисту, які діяли за радянських часів, виявились не пристосованими до функціонування в умовах кризи, оскільки були перенесені в систему якісно нових суспільних відносин майже в незмінному вигляді.

Незважаючи на зафіксовану за декілька останніх років позитивну макроекономічну динаміку, яка теоретично могла б забезпечити підвищення рівня соціальних виплат, досягти відчутного покращення добробуту населення поки що не вдається. Тому проблема формування адекватних механізмів соціального захисту населення є досить актуальною. Основні засади їх функціонування представлені в працях провідних вчених України: Д. П. Богині, І. К. Бондар, Е. М. Лібанової, О. В. Макарової, В. О. Мандибури, В. М. Новікова, В. В. Онікієнка, С. І. Пирожкова, Л. М. Черенко та інших. У них досить ґрунтовно висвітлюються нормативно-правові, адміністративні та фінансові аспекти, однак не повністю дослідженими залишаються питання впливу окремих елементів системи соціального захисту на ситуацію з бідністю певних категорій населення, яким і присвячена стаття.

Метою написання статті є виявлення впливу окремих соціальних програм на показники бідності населення.

Для реалізації поставленої мети в статті вирішуються наступні *завдання*: аналізується співвідношення соціальних виплат та прожиткового мінімуму для певних категорій осіб; оцінюються рівні бідності та злиденності серед домогосподарств, які є потенційними реципієнтами програм соціального захисту; визначається рівень бідності населення до та після використання ресурсів соціальних програм; пропонуються напрями реформування системи соціальних допомог.

Механізм соціального захисту, який діє сьогодні в Україні, представлений системою заходів, що забезпечують задоволення соціальних потреб населення та підтримку соціально прийнятний рівень життя в суспільстві (рис. 1).

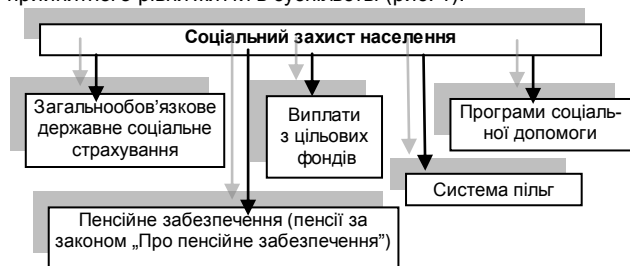

Рис. 1. Складові соціального захисту населення України

Соціальні програми спрямовані на захист населення від певних видів соціальних ризиків (загальнообов'язкове державне соціальне страхування, пенсійне забезпечення, виплати з цільових фондів); підтримку громадян, які мають особливі заслуги чи постраждали внаслідок надзвичайних ситуацій (система пільг); допомогу категоріям населення, які традиційно мають високі ризики бідності (категорійні види соціальної допомоги); підтримку мінімальних доходів найбідніших верств населення (адресні види соціальної допомоги).

За світовими стандартами, будь-яка соціальна програма, що фінансується за рахунок бюджетних коштів, має бути спрямована на підтримку верств населення, які не спроможні з різних причин забезпечити собі прийнятний рівень життя, і, врешті-решт, ризикують потрапити до категорії бідних. З огляду на це вважаємо, що вся система соціального захисту (безпосередньо чи опосередковано) повинна сприяти покращенню рівня життя населення.

Рівень бідності та злиденності в суспільстві може зменшуватись за умови отримання допомоги насправді бідними. На фінансування різного роду соціальних програм в Україні витрачаються значні кошти, однак, порівняння показників бідності за 2000 – 2004 роки показує, що помітного впливу на ситуацію з бідністю програми соціального захисту не мали. Так, різниця між рівнями бідності, розрахованими до та після отримання населенням соціальних виплат (допомоги малозабезпеченим сім'ям, з безробіття, на дітей, інших допомог, субсидій та пільг на скраплений газ, оплату житлово-комунальних послуг), не перевищує 0,7 в. п. (рис. 1), а у 2004 році розрив взагалі скоротився до 0,3 в. п.¹

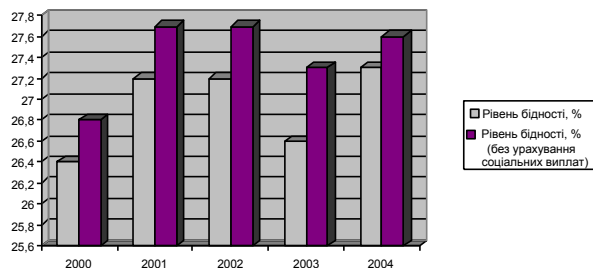

Рис. 2. Вплив програм соціального захисту на рівень бідності в Україні

Дещо краща ситуація простежується при порівнянні рівнів злиденності. Так, якщо у 2000 році різниця між показниками становила лише 0,2 в. п., то у 2001 – вже 0,9 в. п. (рис. 3).

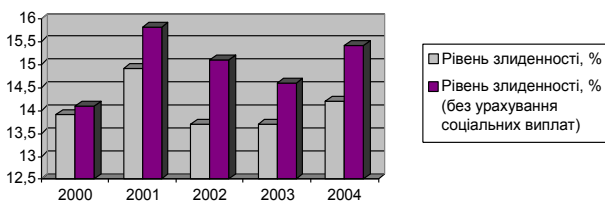

Рис. 3. Рівень злиденності до та після використання ресурсів соціальних програм

Найбільший розрив між досліджуваними показниками простежувався у 2002 році (1,4 в. п.); у 2004 році він скоротився, однак, залишився досить значним – 1,2 в. п. Отже, можна припустити, що кошти, виділені на фінансування програм соціального захисту, справляють позитивний вплив саме на проблему злиденності.

Однією з причин низької дієвості соціальних програм, з точки зору авторів, є невідповідність між законодавчо встановленим розміром виплат та прожитковим мінімумом для певних категорій осіб. Так, розмір допомоги по безробіттю ледь сягає чверті прожиткового мінімуму для працездатних осіб (таблиця).

¹ Розраховано співробітниками Інституту демографії та соціальних досліджень НАНУ на базі обстеження умов життя домогосподарств, що проводиться Держкомстатом України на постійній основі, за 2000 – 2004 рр.

Таблиця

Відношення соціальних виплат до прожиткового мінімуму відповідних категорій осіб (станом на 1 січня)², %

	2003	2004	2005	2006
Допомога по безробіттю	22	23	24	24
Допомога з догляду за дитиною до досягнення нею 3-х років (для застрахованих осіб)	26	25	28	29
Допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку (для незастрахованих осіб)	13	13,1	24,9	22,5-60
Допомога на дітей одиницям матерям:				
до 6 років	11	10	9,8-49	10-50
від 6 до 18 років	8,9	10	9,8-49	10-50

У цивілізованих суспільствах невисокі розміри допомоги мотивують незайняте населення до активних пошуків роботи, однак, в Україні, в умовах кризи ринку праці, це призводить до поширення бідності серед безробітного населення. Так, рівень бідності серед домогосподарств без дітей, у складі яких є хоча б один безробітний, у 2004 році становив 30,7%, що на 3,4 в. п. перевищувало середньоукраїнське значення³.

Розмір виплати допомоги по догляду за дитиною для застрахованих осіб протягом всього аналізованого періоду не перевищував 30% прожиткового мінімуму на дітей віком до 6 років, а для незастрахованих – не сягав навіть 25%. Як наслідок, рівень бідності серед сімей з дітьми до трьох років за період з 2000 р. до 2004 р. залишався стабільно високим і перевищував середнє значення по країні майже в два рази. Такі ж тенденції спостерігаються і з рівнем злиденності: у 2004 році серед цього типу сімей він становив близько 30% (по Україні – 14,2%). Найнижчими з наведених є розміри допомог на дітей одиницям матерям, що за умов демографічної кризи в суспільстві навряд чи є виправданим. Лише з 2005 року ситуація дещо покращилась: максимальний розмір допомоги становив близько половини прожиткового мінімуму на дітей відповідного віку.

Важливою проблемою, що не дозволяє досягти високої ефективності функціонування програм соціального захисту та знизити рівень бідності у суспільстві, є низька їх адресність. Так, серед отримувачів допомоги з малозабезпеченості, мета запровадження якої – підтримка мінімальних доходів найбільш нужденних верств населення, майже 40% реципієнтів – небідні домогосподарства. Така ситуація склалась через недостатню розробленість методичного забезпечення визначення права домогосподарств на отримання різного роду допомог. Зокрема, суттєвого доопрацювання потребує Методика обчислення сукупного доходу сім'ї для всіх видів соціальної допомоги [1, с. 234 – 238]. Адже питання полягає не стільки в тому, яка частка ВВП виділяється на соціальні виплати, а в тому, чи спрямовані вони саме на бідні верстви населення.

Традиційно оцінка конкретних програм з точки зору ефективності підтримки нужденних верств населення здійснюється за показниками охоплення, ефективності та дієвості. Проведення таких досліджень стало можливим лише з 1999 року на основі даних обстеження умов життя домогосподарств, оскільки до проведення вибіркового обстеження адміністративна статистика не оперувала відповідними даними. Однак на сьогодні залишається невирішеним питання стосовно репрезентативності вибірки як щодо окремих видів соціальних допомог, так і в регіональному розрізі. Слід зазначити, що в межах України регіональні відмінності за рівнем бідності є досить значущими, а тому і потребують більш детального вивчення з точки зору взаємозв'язку між витратами на фінансування соціальних програм та зниженням показників нужденності.

Таким чином, незважаючи на розгалуженість програм державної соціальної допомоги, їх вплив на ситуацію з бідністю є незначним. Система соціальних допомог не виконує покладених на неї функцій, в тому числі — і зменшення масштабів бідності у суспільстві. Основними напрямками її реформування мають стати: удосконалення інформаційного забезпечення моніторингу функціонування системи державних соціальних допомог; забезпечення адресності використання фінансових ресурсів соціальних програм; розробка дієвих важелів запобігання зловживанням як з боку домогосподарств, так і соціальних інспекторів при визначенні права на допомогу тощо.

Література: 1. Методологічні положення зі статистики / Держком статистики України. — К.: ЗАТ "Август", 2002. — 552 с.
2. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2004 році. — К.: Державний комітет статистики України, 2005. — 456 с.

Стаття надійшла до редакції
13.02.2007 р.

УДК 658:522.4

Смолюк В. Л.

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ЩОДО ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Clause is devoted to definition of the mechanism of management of labour potential of the enterprise as systems of elements (principles, methods, forms of organization, specifications and internal rules of management), with which help the functions of management are realized and the administrative influences on labour potential are carried out.

Ефективне функціонування та подальший розвиток вітчизняних підприємств можливі лише на основі використання дієвого механізму управління, важливою складовою якого є організаційний механізм управління їх трудовим потенціалом.

Характеризуючи сучасний стан розробки проблеми побудови механізму управління, слід зазначити, що окремі її аспекти розглядаються вітчизняними фахівцями досить докладно (використання форм, методів, засобів управління). Так, А. Кузьман вважає механізмом послідовність економічних явищ [1], П. Г. Буніч — єдність планування, економічного стимулювання й організаційних структур [2], З. А. Арабянц, Є. С. Мінаєв — комплекс органічно взаємозалежних форм, методів, засобів, структур, нормативів і інших важелів, призначених для реалізації завдань і досягнення цілей виробничої системи [3; 4], О. Ю. Вагина — систему організації управління [5], В. С. Пономаренко, О. М. Ястремська — сукупність форм, структур, методів і засобів управління, об'єднаних спільністю мети, за допомогою яких здійснюється узгодження суспільних, групових і особистих інтересів, забезпечуються функціонування й розвиток підприємства як соціально-економічної системи [6]. Однак комплексний підхід до аналізу та побудови механізму управління трудовим потенціалом на підприємстві ще недостатньо розвинений.

Визначення механізму управління трудовим потенціалом підприємства як системи взаємозалежних елементів (принципів, методів, форм організації, нормативів і внутрішніх правил управління),

² Розраховано за даними Міністерства праці та соціальної політики України

³ Розрахунки проведено співробітниками ІДСД на базі обстеження умов життя домогосподарств